

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ
кафедра отоларингології

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

в. о. директора Навчально-наукового інституту
безперервної підготовки лікарів
д. мед. н., професор Юрій СУХІН

_____ 202__ р.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ТА ПРОГРАМА ЦИКЛУ ТУ
«ПРОЯВИ АЛЕРГІЇ В ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЇ»
(форма навчання – очно-заочна з елементами дистанційної освіти)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Складник освіти: післядипломна освіта, тематичне удосконалення

Спеціальність: Отоларингологія

Контингент слухачів: лікарі-отоларингологи, лікарі-отоларингологи дитячі,
лікарі-алергологи, лікарі загальної практики та сімейної медицини

Лекції – 4 години

Семінари – 12 годин

Практичні заняття – 20 годин

Всього – 36 годин

Тривалість навчання – 1 тиждень

Додаткова навчальна програма підвищення кваліфікації для лікарів «Прояви алергії в оториноларингології» розроблена у відповідності з уніфікованою програмою професійного навчання лікарів з питань алергології в оториноларингології.

Розробники:

- професор Пухлік С.М.
- доцент Дедикова І.В.
- асистент Богданов В.К.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ
Протокол № 1 від «28» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

Схвалено предметною цикловою методичною комісією Навчально-наукового інституту безперервної підготовки лікарів ОНМедУ
Протокол № 4 від «03» серпня 2024 р.

Голова предметної циклової методичної комісії
Навчально-наукового інституту
безперервної підготовки лікарів ОНМедУ

Сусанна ТИХОНОВА

Робоча програма переглянута та затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ

Протокол № ____ від « ____ » _____ 202__ р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

Робоча програма переглянута та затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ

Протокол № ____ від « ____ » _____ 202__ р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність вивчення програми цикла ТУ «Прояви алергії в оториноларингології» зумовлена зростанням алергічних захворювань та кількістю тяжких форм захворювання з розвитком бронхіальної астми. Сучасна концепція єдиного респіраторного епітелію верхніх та нижніх дихальних шляхів передбачає важливість своєчасної діагностики на початковому етапі алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів, що є прерогативою оториноларингологів. Первинна правильна діагностика та цілеспрямована профілактична терапія дозволить полегшити перебіг захворювання, запобігти прогресуванню та зменшити ризик розвитку бронхіальної астми. В даний час, у зв'язку з постійним удосконаленням медичної допомоги населенню, в амбулаторно - поліклінічних умовах, розробкою нових стандартів та клінічних рекомендацій на основі доказової медицини, з появою лікарських препаратів та методів лікування та реабілітації необхідно впровадження системи безперервної медичної освіти, нових тематичних програм та модулів короткострокового підвищення кваліфікації лікарів з актуальних питань алергології та імунології.

Ця програма призначена для підготовки лікарів – отоларингологів, лікарів – отоларингологів дитячих, лікарів – алергологів, лікарів загальної практики та сімейної медицини як амбулаторно - поліклінічної, так і стаціонарної ланки охорони здоров'я.

Метою навчання за програмою є отримання сучасних знань з діагностики, тактики ведення, лікування та спостереження пацієнтів з алергічними захворюваннями верхніх дихальних шляхів та вуха з урахуванням сучасних нормативних документів, протоколів лікування хворих у разі алергопатій, зокрема рідкісних форм, освоєння профілактики.

У змісті додаткової професійної освітньої програми підвищення кваліфікації передбачені необхідні знання та практичні вміння особливостям етіології, патогенезу, клініки, діагностики і лікування алергічних уражень верхніх дихальних шляхів та вуха

Для виконання даної програми в процесі навчання передбачена очно-заочна форма навчання з елементами дистанційної освіти. Лекції проводяться дистанційно, семінарські заняття також дистанційно, в режимі науково-практичних конференцій. З найбільш актуальних тем програми лікарі готують реферати, які обговорюються на семінарах. На практичних заняттях лікарі під керівництвом викладача опановують практичні навички з технікою групової взаємодії, рішення ситуаційних завдань з невідкладних станів в оториноларингології, детальний розбір алгоритмів маніпуляцій.

В ході реалізації програми передбачається заключний контроль рівня знань в формі іспиту - тести заключного рівня (50), спібесіда (перелік питань, що виносяться на іспит додається).

Документ, що видається в результаті освоєння програми і успішного складання іспиту – свідоцтво (посвідчення) встановленого зразка, яке додається до щорічного особистого портфолію. Кількість балів безперервного професійного розвитку – 25.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

ДОДАТКОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ «ПРОЯВИ АЛЕРГІЇ В ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЇ»

Категорія слухачів – лікарі - отоларингологи, лікарі - отоларингологи дитячі, лікарі – алергологі . лікарі загальної практики та сімейної медицини

Тривалість навчання - 366 академічних годин (1 тиждень)

Форма навчання – очно - заочна

№	Назва курсу	Л	С	П
1	Основи імунології і алергології	2	4	-
2	Методи дослідження при алергічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха	-		2
3	Алергологічні захворювання верхніх дихальних шляхів та вуха	1	4	14
4	Невідкладні стани при алергологічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха	1	2	4
	ВСЬОГО:	4	12	20
	РАЗОМ:	36 годин		

ПЕРЕЛІК ЛЕКЦІЙ ТУ «ПРОЯВИ АЛЕРГІЇ В ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЇ»

№	Назва	Год
1	Основи алергології. Принципи лікування алергологічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха	2
2	Алергологічні захворювання верхніх дихальних шляхів та вуха. Невідкладні стани при алергологічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха	2
	ВСЬОГО	6

ПЕРЕЛІК СЕМІНАРІВ ТУ «ПРОЯВИ АЛЕРГІЇ В ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЇ»

№	Назва	Год
1	Механізми розвитку алергічних реакцій. Типи алергічних реакцій. Медіатори	2
2	Алергени та фактори, що сприяють розвитку алергії. Елімінація алергенів	2
3	Принципи лікування алергологічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха	2
4	Алергологічні захворювання верхніх дихальних шляхів та вуха	2
5	Невідкладні стани при алергологічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха	2
6	Тестування та іспит (співбесіда)	2
	ВСЬОГО	12

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТУ «ПРОЯВИ АЛЕРГІЇ В ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЇ»

№	Назва	Год
1	Методи дослідження при алергічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха. Семіотика, загальна лабораторна та специфічна алергодіагностика алергічних	2

	захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха	
2	Фармакотерапія алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха	2
3	Специфічна імунотерапія алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха	2
4	Атопічний дерматит шкіри зовнішнього слухового проходу Секреторний отит Алергічний назофарингіт.	2
5	Алергічний риніт. Класифікація. Ускладнення. Лікування та фармакологічний контроль	2
6	Хронічний риносинусит з поліпами	2
7	Аспіринова тріада. Теорія патогенезу. Прояви та клінічний перебіг.	2
8	Псевдоалергічні стани в ЛОР практиці	2
9	Ангіоневротичний набряк гортані. Етіопатогенез набряку Квінке гортані. Причини. Діагностичні критерії. Стадії стенозу гортані	2
10	Алергія на ліки в оториноларингології. Синдром Лайєлла. Анафілактичний шок	2
	ВСЬОГО	20

Матеріально-технічні умови реалізації програми – учбові аудиторії для проведення лекційних, семінарських та практичних занять, мультимедійне обладнання, навчальні і мультимедійні програми (фільми, слайди, таблиці, муляжі, інструментарій), операційні, перев'язочні, маніпуляційні кабінети на практичних базах медичних організацій і підрозділів відповідного профілю.

Навчально-методичне забезпечення програми – навчально-методичні розробки, алгоритми обстеження пацієнтів, алгоритми надання невідкладної допомоги, медична та статистична документація.

Вимоги до результатів навчання

У результаті вивчення додаткової навчальної дисципліни лікар повинен:

Знати: етіологію, патогенез, клініку, діагностику, диференційну діагностику, лікування, профілактику алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха.

Вміти:

- проводити клінічне обстеження ЛОР хворих з алергічною патологією за стандартними методиками;
- аналізувати результати лабораторних, функціональних та інструментальних досліджень.
- проводити диференційну діагностику та обґрунтовувати клінічний діагноз;
- визначати тактику та надавати екстрену медичної допомогу при невідкладних станах;
- визначати характер та принципи лікування хворих на підставі попереднього клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами;
- виконувати медичні маніпуляції (за списком 5) при алергічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха;
- вести медичну документацію алергічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха.

Форми оцінки знань та критерії успішності

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, оцінювання комунікативних навичок під час рольової гри, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Заключний контроль: в формі іспиту - вирішення ситуаційних завдань, оцінка оволодіння практичними навичками та вміннями, співбесіда.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті:

1. Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
  - методи: опитування, вирішення ситуаційної клінічної задачі;
  - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
2. Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
  - методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок;
  - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
3. Оцінювання роботи із пацієнтом з теми заняття:
  - методи: оцінювання: а) комунікативних навичок спілкування з пацієнтом, б) правильність призначення та оцінки лабораторних та інструментальних досліджень, в) дотримання алгоритму проведення диференціального діагнозу, г) обґрунтування клінічного діагнозу, д) складання плану лікування;
  - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Слухач вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«4»	Слухач добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«3»	Слухач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
«2»	Слухач не володіє матеріалом, не бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень.

Слухач допускається до іспиту за умови виконання вимог навчальної програми.

Критерії успішності

Критерієм успішності виконання програми навчання є висновок екзаменаційної комісії – іспит «склав». За результатами іспиту слухач отримує сертифікат встановленого зразку.

Перелік питань, що виносяться на іспит

1. Причин підвищення частоти алергійних захворювань. Фактори довкілля, що впливають на стан імунної системи людини. Алергени. Визначення. Класифікація.
2. Стадії прямої алергічної реакції. Типи реакцій гіперчутливості. Механізми виділення гістаміну.

3. Етапи діагностики алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха. Збирання алергологічного анамнезу.
4. Клініко-лабораторне обстеження при алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха. Імуно-лабораторне дослідження при алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха.
5. Шкірні алергологічні проби при алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха. Провокаційні проби при алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха.
6. Місцева антигістамінна терапія алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха.
7. Системна антигістамінна терапія алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха.
8. Топічна терапія глюкокортикостероидними препаратами алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха.
9. Елімінаційна терапія при лікуванні алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха.
10. Механізми, мета та переваги специфічної імунотерапії при лікуванні алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха. Способи введення алергенів для проведення специфічної імунотерапії алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів та вуха. Показання та протипоказання.
11. Діагностика атопічного дерматиту шкіри зовнішнього слухового проходу
12. Механізми розвитку та діагностика алергічного ринофарингіту. Методи лікування алергічного ринофарингіту.
13. Патолофізіологія та клінічний перебіг секреторного отиту на тлі алергічного запалення. Методи лікування секреторного отиту з алергічним компонентом.
14. Алергічний риніт: класифікація, клінічні прояви, ступені тяжкості, диференційна діагностика, лікування.
15. Класифікація риносинуситів. Види інтраназальних поліпів.
16. Аспіринова тріада. Особливості клінічного перебігу аспіринової тріади.
17. Види ангіоневротичного набряку. Характеристика ангіоневротичного набряку гортані, індукованого медіаторами тучних клітин. Стадії стенозу гортані, принципи лікування (медикаментозне, продовжена інтубація, трахеотомія).
18. Класифікація алергійних реакцій на лікарські засоби. Фактори, що сприяють розвитку прямих алергійних реакцій на лікарські засоби. Загальні принципи лікування при медикаментозній алергії.
19. Патолофізіологічні механізми анафілактичного шоку. Найчастіші алергенні фактори розвитку. Клінічна картина анафілактичного шоку. Лікування анафілактичного шоку.
20. Синдром Лайєлла. Причини. Диференційний діагноз. Лікування.

Рекомендована література

Основна:

1. Андрейчин М.А., Чоп'як В.В., Господарський І.Я. Клінічна імунологія та алергологія.- Тернопіль: Укрмедкнига. 2005.- 372 с.
2. Пухлик Б.М. Алергологія: посібник для медвузів. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 135 с.
3. Казмірчук В.Є., Ковальчук Л.В. Клінічна імунологія та алергологія.-Вінниця: НОВА КНИГА.-2006.-528с.
4. Наказ МОЗ України №916 від 30.12 2015 року «Уніфікований клінічний протокол екстреної, первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги медикаментозна алергія, включаючи анафілаксію».
5. «Алергічний риніт». Клінічна настанова рекомендована для впровадження в Україні розширеною нарадою державних експертів від 30 листопада 2017р. затверджена на розширеній нараді державних експертів у відповідності до Наказу МОЗ України №1422 від 29.12.2016 р. та Наказу МОЗ України №302 від 21.03.2017.
6. Клінічна імунологія та алергологія: Підручник / Г.М. Драннік, О.С. Прилуцький, Ю.І. Бажора та ін.; За ред. проф. Г.М. Дранніка. — К.: Здоров'я, 2006. — 888 с. — Бібліогр.: С. 885-886.
7. Пухлик Б.М. Поллиноз. – Винниця, 2017. – 59 с.
8. Лекції з клінічної імунології та алергології для практичних лікарів (цикл лекцій - частина друга). – Львів. – 2014. – 622 с.
9. Алергологія. Підручник за редакцією д.мед.н., професора Кузнецової Л.В., Національна медична академія післядипломної підготовки імені П.Л.Щупика. – Київ, 2008. 295 с.
10. Алергічний риніт. Практикум лікаря. Школа доказової медицини. За редакцією д.мед.н., професора Поповича В.І. – Київ. – 2020. – 47с.
11. Посібник до практичних занять з оториноларингології для викладання за кредитно-модульною системою: Навчальний посібник. / Мітін Ю.В., Науменко О.М., Деєва Ю.В., Шевчук Ю.В., Островська О.О. К.: ВСВ «Медицина», 2015. 136 с.
12. Заболотний Д.І., Мітін Ю.В., Безшапочний С.Б., Дієва Ю.В. Оториноларингологія. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 460 с.
13. Яковлева О.О., Барало Р.П.: Клінічна фармакологія антигістамінних препаратів в лікуванні алергічних захворювань: навчальний посібник для студентів медвузів, лікарів-інтернів. – Вінниця, 2005. – 80 с.
14. Чоп'як В.В., Головін Р.Р., Насадюк Х.М. Контактний дерматит // Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія. – 2008. - №5. – С.22-26.

Додаткова література

1. Безшапочний С.Б., Лобурець В.В. Сучасні аспекти риносинуситів // Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія. – 2007. -№6. – С.43 – 48.
2. Диференційна діагностика алергії і псевдоалергії. Тактика Лікування: метод рекомендації / укл. В.Є. Казмірчук, Д.В. Плахотна. – К., 2004. – 21 с.
3. Гаєвський В.Ю. Клінічні та морфофункціональні особливості хворих на хронічний поліпозний риносинусит з рецидивуючим перебігом. – Львів, 2009. – 64 с
4. Герич О.М., Попович В.І., Рижик В.М. та ін. Комп'ютерно-томографічна динамічна оцінка ефективності лікування хворих на хронічний поліпозний риносинусит // Ринологія. – 2012. - №1. – С. 30-34.
5. Лупир А.В. Клініко-епідеміологічна характеристика контингенту обстежених хворих на поліпозний риносинусит // Журнал вушних, носових, і горлових хвороб. – 2011. - №5. – С. 8-16.
6. Ласиця О.Л., Ласиця Т.С., Недельська С.М. Алергологія дитячого віку: навчально-методичний посібник. – К.:Книга плюс, 2004. – 368 с.

7. Науменко О.М., Терещенко В.П., Ющенко В.П., Морфологічні аспекти лікування поліпозного риносинуситу // Здоров'я України (Пульмонологія. Алергологія, Риноларингологія: мед.газета). – 2012. - №2. – С. 52-53
8. Пухлік С.М. Поліпозний риносинусит // Клінічна Імунологія. Алергологія. Інфектологія. - 2010. - №3. – С. 5-10.
9. Пухлік С.М. Аналіз протирецидивного лікування хворих на алергічні риніти, які ускладнюються поліпозним риносинуситом /С. М. Пухлік, В. В. Колесніченко, І.В. Дедикова // Оториноларингологія. - Київ, 2019. - № 1-с (2).- С.83-84.
10. Науменко О.М., Васильєв В.М., Дєєва Ю.В., Безшапочний С.Б. Невідкладна допомога в оториноларингології: навчальний посібник // Всеукраїнское специализированное издательство «Медицина». – 2017. – 144с.
11. Бабінець Л.С, Бездітко П.А., Пухлік С.М. та ін Сімейна медицина: у 3 кн.:підручник. Кн.3. Спеціальна частина. Поліпрофільність загальної лікарської практики. – к., 2017. – 680 с.
12. Y.Mitin, Y.Deyeva, Y.Gomza, V. Didkovskiyetc. Otorhinolaryngology// Medicine, 2018. – 264p.
13. PukhlikS.M., TitarenkoO.V. Otorhinolaryngology// Odessa, 2011. – 172 p.
14. S.N.Kumar. Clinical Cases In Otolaryngology// Paperback, 2016. – 260 p
15. R.Pasha, J.S.Golub. Otolaryngology-Head and Neck Surgery : Clinical Reference Guid// Paperback, 2017. - 800 p.
16. A.Al-Qahtani, H.Haidar, A.Larem. Textbook of Clinical Otolaryngology// Hardback, 2020. - 1155 p.
17. Z.Mu, J.Fang. Practical Otorhinolaryngology, Head and Neck Surgery: Diagnosis and Treatment// Hardback, 2020. - 314 p.
18. . P.W.Flint, B.H.Haughey, V.J.Lund, K.T.Robbins, J.R.Thomas, M.M.Lesperance, H.W.Francis. Cummings Otolaryngology: Head and Neck Surgery, 3-Volume Set// Format Hardback, 2020. - 3568 p.
19. Finkelman F.D., Khodun M.V., Streit R. Ige-independent systemic human anaphylaxis. J Allergy Clin Immunol. (2016) 137:1674–80.
20. Eguiluz-Gracia I., Testera-Montes A., Gonzalez M., Perez-Sanchez N., Arisa A., Salas M. et al. Safety and reproducibility of nasal allergen provocation. Allergy. (2019) 74:1125–34. doi: 10.1111/vse.13728
21. Jutel M., Agache I., Bonyny S., Berks A.V. , Calderon M., Canonica W, et al. International consensus on immunotherapy with allergens II: mechanisms, standardization and pharmacoeconomics. J Allergy Clin Immunol 2016; 137: 358 – 368.
22. Bousquet J, Heinzerling L, Bachert C, Papadopoulos NG, Bousquet PJ, Burney PG, et al. A practical guide to skin prick tests for allergies to aeroallergens. Allergy. (2012) 67:18–24.
23. Fokkens WJ, Lund VJ, Hopkins C, Hellings PW, Kern R, Reitsma S. European position on rhinosinusitis and nasal polyps. Rhinology. (2020) 58 (Suppl. S29): 1–464. doi: 10.4193/Rhin20.600
24. EPOS 2020 https://epos2020.com/Documents/Epos2020_UA.pdf

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Галузеві стандарти та клінічні настанови МОЗ України за спеціальністю Отоларингологія
https://www.dec.gov.ua/cat_mtd/otorinolarinologiya/
2. Електронний сайт бібліотеки ОНМедУ - <http://libblog.odmu.edu.ua/>
3. Електронний сайт Національної наукової медичної бібліотеки України
<https://library.gov.ua/>
4. Освітній портал НМУ імені О. О. Богомольця - <https://nmuofficial.com/>
4. Наукові бази даних бібліотеки НМУ імені О. О. Богомольця –
<https://librarynmu.com/bazy-danykh>